

(Oponentský posudek doktorské dizertační práce)

Pohnuté období tzv. Druhé republiky představuje z řady důvodů velmi zajímavé a atraktivní badatelské téma; jedná se klasické přelomové období, během něhož se dostaly do pohybu snad všechny sféry společnosti, kulturní sféru nevyjímaje. Právě problematiku pomnichovské kultury, konkrétně literární kultury, si Tomáš Pavlíček vybral za téma doktorské dizertace. Autor se přitom nesnaží o podání systematického výkladu literárního dění období od podzimu 1938 do předjaří 1939, ale pokusil se postihnout hlavní tendence ovlivňující český literární život (cenzurní systém, spisovatelské instituce, kulturní publicistika).

Doktorská práce je rozvržena do šesti relativně samostatných kapitol:

První kapitola představuje teoretické vymezení zkoumané problematiky. Představil různé koncepty francouzských, německých, polských a ruských autorů pojmu „literární život“ (a souvisejících pojmů „literární kultura“, „literární pole“) a na základě reflexe jejich prací se poté pokusil o další specifikaci pro české prostředí. Bere při tom v úvahu řadu společenských aspektů (politická a ekonomická situace; literární instituce, literárněkritické koncepce apod.), které ovlivňovaly zrod a existenci literárního díla. Sám se nejvíce ztotožňuje s konceptem „literárního pole“ jako konceptu umožňujícího nejvíce postihnout vazby literárního dění a konkrétní společenskou a politickou situaci.

Druhá kapitola přibližuje, z komparativních důvodů, literární život Německa v období tzv. Výmarské republiky a v prvních letech nacistického režimu. Autor tuto část chápe jako důležitý odrazový můstek pro zkoumání společenské a kulturní atmosféry Druhé republiky vzhledem k její zahraničně politické orientaci na Německo; přesto autor považuje model nacistické kulturní politiky v dané situaci (před rokem 1939) za nepřenositelný. Přestože má tato kapitola spíše kompilační charakter, podařilo se mu s potřebnou plastičností vylíčit hlavní aspekty důležité pro literárněhistorické zkoumání. Vzhledem k tomu, že autor sleduje v případě nacistické kulturní politiky zejména její formativní fázi a první léta po uchopení moci (1933-1934), dávám zde do úvahy, zda by neměl být tento výklad doveden až do období sklonku 30. let, tedy období, jež bezprostředně ovlivňovalo situaci v českých zemích.

Třetí kapitola již obrací pozornost k českému prostředí, základním tendencím vývoje literárního života První republiky a pomnichovského období. Autor v ní vyzdvihuje význam První republiky pro rozvoj moderní demokratické české společnosti a kultury, jejíž tradice se mohla pozitivně projevit i v některých ohledech pomnichovského období. Na druhé straně reflektuje kritické postoje vůči prvorepublikovému systému, jež se mohly po září 1938 naplno uplatnit. Z hlediska literárního vývoje autor sleduje vývoj nakladatelských koncernů, novin a literárních periodik, knihoven, popisuje cenzurní praxi, formování literárních organizací. Inovativním způsobem pak rozebírá reakci české

společnosti na Mnichov, zejména když problematizuje dosavadní zkoumání diskusí o „odpovědnosti“ za Mnichov (zvl. s. 72–74).

Další části rukopisu již pak představují jádro předkládané doktorské dizertační práce; Tomáš Pavlíček v nich zkoumá některé klíčové aspekty formující podobu literárního života Druhé republiky, tedy cenzurní systém, spisovatelské instituce a kulturní publicistiku. Konkrétně **čtvrtá kapitola** rozebírá zavedení předběžné cenzury, jejíž podoba se zformovala ještě ve dnech mnichovské krize a činnost Ústřední cenzurní komise, Ústředí tiskové dozorcí služby a dalších součástí nového systému (mj. Masarykova lidovýchovního ústavu). Podrobně si pak všímá role cenzury při povolování a zákazu vydávání časopisů; upozornil při tom na mylný údaj o zastavení 1900 titulů k prosinci 1938, který od šedesátých let přebíraly všechny historiografické práce (s. 106–107). Zajímavý výklad poté Pavlíček podává k problematice cenzury literárních děl, která oproti periodickému tisku nabyla menších rozměrů a zasáhla zejména komunistické a levicově orientované autory. (V souvislosti se snahou pražského policejního ředitelství vyřadit z knihoven knihy sovětských politiků a komunistických spisovatelů se nabízí otázka, kdo tak rychle informoval sovětského velvyslance o tomto záměru; s. 119–120.)

Pátá kapitola je věnována výkladu o vzniku a vývoji spisovatelských organizací, Obce československých spisovatelů a Národní kulturní rady. Z hlediska zkoumaného tématu se autor zaměřil především na programovou stránku jejich činnosti a paletu literárních a kulturních osobností, které se v nich angažovaly. Nejprínosnější jsou zde partie zabývající se pokusy o zformování druhorepublikové platformy, která měla zaštitit a také se aktivně podílet na systémových a ideových proměnách pomnichovské kulturní sféry (Národní kulturní rady, Státní kulturní rady, Kulturní rady SNJ) – tato problematika totiž dosud nebyla vzhledem k torzovitosti dochovaného pramenného materiálu podrobněji zkoumána. Soudím, že autorovy závěry jsou dokonce přínosné i pro další zkoumání politického systému Druhé republiky (zvl. s. 167–168).

Šestá kapitola zkoumá základní témata zájmu a postoje kulturní publicistiky „Venkova“, deníku republikánské strany a agrárního časopisu „Brázda“, katolických časopisů „Tak“ a „Obnova“ týkající se literárního života. Pavlíček podrobněji zkoumá hlavní rysy nové podoby literární kultury, zejména si všímá postojů k populární literatuře (Rodokaps, Rozruch atd.); v této souvislosti postrádám zmínku o dobovou reflexi literární úrovně dětského časopisu „Mladý hlasatel“, který právě na podzim 1938 začal získávat dominantní pozici mezi časopisy pro mládež (J. Foglar, O. Batlička). Pavlíček se vymezuje vůči hodnocení „Venkova“ a „Brázdy“ jako „fašizujících“ periodik v práci Jana Rataje, částečně Jana Gebharta a Jana Kuklíka a snaží se o diferencovanější přístup.

Závěr doktorské dizertační práce je poměrně stručný, což je dáno tím, že hlavní dosažené poznatky autor prezentoval v dílčích shrnutích na konci jednotlivých kapitol.

Předkládaná doktorská dizertační práce Tomáše Pavlíčka o literárním životě tzv. Druhé republiky rozvíjí nejen současné literárně historické bádání, ale zařazuje se také k obecnějším výzkumům tohoto historického období (Jan Kuklík, Jan Gebhart, Jan Rataj, Jan Tesař, Jaroslav Med ad.). Výsledkem je předložení kompaktní (byť ne syntetické) představy o pomnichovském konzervativním a nacionálně vyhraněném konceptu literární

kultury; za důležité přitom považují, že Pavlíček zdůrazňuje neuzavřenost tohoto období, přerušeno okupací českých zemí na jaře 1939 s tím, že „samotný zrod tohoto konceptu neznámá automaticky proměnu celku literárního života“. (s. 8) Autor, jako odborný pracovník Ústavu pro českou literaturu AV ČR, při jejím zpracování vychází z osvědčených metodologických postupů tohoto pracoviště. Prokázal schopnost pracovat s obecnými teoretickými pojmy i schopnost formulovat samostatné teoretické úvahy v rámci zvoleného tématu. Kromě tohoto teoreticko-metodologického rámce dizertant zapojil do svého bádání také interdisciplinární hledisko. Mimo to jeho badatelský přínos spočívá v průzkumu dobových periodik (novin a časopisů), výtěžil a vyhodnotil řadu poznatků z archivních pramenů, zejména osobních fondů literárních osobností, memoárové literatury. Jeho výzkum se přirozeně opírá o v zásadě vyčerpávající penzum odborné literatury. Dalším přínosem a organickou součástí předkládané práce je antologie „Na rozcestí“, tedy výběr kulturní publicistiky, který reprezentuje desítky textů sestavených podle tematických okruhů – reakce na Mnichov, reflexe První republiky, antisemitismus, kulturní instituce, literární tradice, osvětová politika, cenzura, knihovny, Karel Čapek apod. Autor přitom připravuje kritické vydání těchto textů.

Drobné nedostatky:

- překlepy: s. 30, 42, 49, 62, 74, 85
- s. 66: nikoli „v Čechách“, ale „v českých zemích“
- s. 104: správně Barbara Köpplová
- nejednotnost psaní První/první republika; Druhá/ druhá republika (zejm. s. 116)

S potěšením konstatuji, že práce Mgr. Tomáše Pavlíčka splňuje kriteria kladená pro doktorskou dizertační práci (Ph.D.), a proto ji

doporučuji k obhajobě

V Opavě, 20. 7. 2009

Doc. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.

Ústav historických věd
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Slezská univerzita v Opavě